

השער העשרים ושמונה — שער יראת שמים

כתוב בתורה (דברים י"ב): „ועתה ישראל כה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך, וכתיב (ישעיה לג'): „יראת ה' היא אוצר, ואמרו (שבת לא ב, ועיין ברכות לג ב): אין להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא יראת שמים בלבד, דכתיב (איוב כח כח): „ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה, נחידה היא היראה בעולם, רש"ן, „הן משמע אחת, שכן בלשון יוני קורין לאחת „הן. ואמר רבא (שבת לא א): בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורביה, צפית לישועת, פלפלת בחכמה, הכנת דבר מתוך דבר, ואפילו הכי: אי יראת ה' היא אוצרו — אין, אי לא — לא. משל לאדם שאמר לשלוחו: העלה לי כור חטין לעליה! הלך והעלה לו; אמר ליה: ערבת לי בהן קב חומטון? אמר ליה: לאו! אמר ליה: מוטב אם לא העלית. ואמר רבא בר רב הונא: כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים, דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפניטיות ומפתחות החיצוניות לא מסרו לו, בהי עייל? מכרין רבי ינאי (שבת לא ב, יומא עב ב ועיין רש"י ד"ה ותרעא): חבל על דלית ליה דרתא, ותרעא לדרתא עכיד! פירוש „דרתא" — חצר, „תרעא" — שער, ובא רבי ינאי לומר: מי שאין לו חצר, מה יועיל לו שיעשה שער בחנם? כך התורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים. ואמר להו רבא לרבנן (יומא עב ב, ועיין רש"י ד"ה הרת"י): במטותא מינייכו: לא תירתו חרתי גיהנם, לחיות יגעים ועמלים בתורה בעולם הזה ולא תקיימוה, ותירשו גיהנם במותכם, ובחייכם לא נהניתם מזה העולם כחמת טורח הלימוד, ובמותכם תאבדו מעלמא דאתי.

ומאחר שאנו רואים, שהכל תולה ביראת שמים, וכל התורה אינה מועלת לאדם אלא ביראת שמים, וחיה יתר שהכל תלוי בה, וחיה לכדה עומדת לאדם לעולמי עולמים, וכן דוד, זכרונו לברכה, הקיד (תהלים י"ט): „יראת ה' טחורה עומדת לעד, וכן

שלמה המלך, עליו השלום, העיר ואמר (קהל ג יד): והאלהים עשה שייראו מלפניו, וכתיב (משלי טו טז): טוב מעט ביראת ה' באוצר רב ומהומה בוי'—לכן יש יודע שיש שלשה מיני יראה. האחת—היא יראה גרועה מאד, כגון אדם שאינו ירא מלפני האלהים, אך כשיעשה איזה מעשה טוב, הוא עושה בפני בני אדם, שאם לא יעשה המעשה הטוב, הן בלימוד, הן בצדקה, הן בתפילה, הן בכל דבר, אז לא יאמינו בו ויכוזוהו, אם כן מה שיעשה אינו אלא למצוא הן בעיניהם; יאם איש זה מכוין כך כל ימיו, אז אחריתו עדי אובד, כיון שאין מחשבתו להקדוש־ברוך־הוא. השני—הוא ירא מלפני האלהים, אך הוא ירא מלפניו מחמת עונש גיהנם או שלא יבוא לגן עדן, וסתוך כך יתחזק במעשה הטוב. וזה האיש, אפילו מקיים כל התורה בכוונה זו, טוב הוא שירא מלפני הקדוש־ברוך־הוא שיביאחו למשפט, אך לא הגיע לעיקר הטובה, כי כל כוונתו בעבודתו אינה אלא לטובת עצמו ולא לכבוד הקדוש־ברוך־הוא. אבל השלישי, המרגלית הטובה, זהו שירא מפני הקדוש־ברוך־הוא, לא מפני שום דבר בעולם, רק שהוא נרעד מלפניו, וכל איבריו מודקזעים בזכרו גדולתו ונבורתו. ועבור שזה הדבר עמוק מאד מאד לבני אדם לחבין, כי דרך בני אדם שלא יעשו מעשיהם אם לא יקוו שיהיה להם ריוח או יורחק הנזק מעליהם, ואם אין אחד כאלו או המעשה אצלם חבל וריק, ועבור שזאת המדרגה השלישית היא קשה לחשיג, לכן התירו לעשות המצוות ליראת העונש ולתקות הגמול. על כן תמצא ברכות וקללות להפחיד לב הקורא כדי שיתעורר לבו; כמו שעושים לנער, עבור שחוא קטן בחכמה, לעורר לבו ליתן לו אנוזים ופירות, ונמצא, שחנער אינו לוכד לכבוד התורה, כי אינו יודע ערכה ואינו יודע בלימודו טובה, אלא חושב הלימוד עמל ויגיעה, וחוא עמל ולומד כדי לחשיג הפירות, כמו העושה מלאכה שאינה חשובה בעיניו אלא בשביל חריוח שבה. אבל אם היו מכתיחים לנער קטן לאמר לו: תלמוד—ואתן לך אשה יפה, או בית, או תהיה מלך! אז לא ילכו עבור זה, ויותר יתעורר לב הנער עבור פרי אחד ממה שיתעורר עבור כל אלה, כי אין לבו סכיר טובות האשה או המלך. וכן ענין התורה הוא, להעיר לב האדם בדברים שחוא מכירם ויודע שהם טובים, להמשיך לבו לעשות הטוב. וכל זאת צריך לעשות לאדם, עבור שחכמתו קטנה וחלשה, ואין בו

הבחנה להבחין סוד הענין, וזה נקרא, שלא לשמתי, לכן אל תהא דומה לנער, אך חבקש האמת לכבוד האמת. וזה הענין צריך בינה והבחנה גדולה.

לכן יש להודיע ענין הנשמה, כחה וגבורתה, ואז תשים שכלך אל היסוד העליון. ודומה זה הענין לכן מלך, נער בן שנה או שנתים, שנגנב, והוליכוהו למרחוק אלף פרסאות או יותר, ונתגדל בבית כפרי, ונתלמד מעשה כפריות, ולא חשב ולא זכר אחר מלכותו, כי לא חכיר ולא ידע. ואחר שעמד על דעתו, בא אליו אחד ובשרו ואמר לו: אתה בן מלך! אבל לא הגיד לו איזה בן מלך; אז גבה לבו קצת, אך לא חשש כל כך, כיון שלא ידע מי הוא אביו. ואחר כך בא אליו מכשר אחר והגיד לו איזה מלך הוא אביו, והגיד לו מדינתו וארצו; אז גבה לבו יותר ויחאוהו לילך שם. בכל מקום הושפל לבו בזכרו: אפילו אם אלך שם, לא יתושו בי, כי לא מכירים אותי! אחר כך שמע המלך היכן בנו, ושלה אתריו מכני ביתו שהכירו סימנים בנופו, ושלה עמהם שרים ובגדי מלכות להביא בנו אצלו. וכשבאו אלו אליו, וראוהו, והכירוהו, והראו לו הבגדים של מלכות, אז גבה לבו מאד ואחר שהלבישוהו והרכיבוהו על הסוס אשר רכב בו המלך, אז ידע תוקפו וגבורתו, והיה לו לב מלך וגבה מאד מאד. כך ענין הנשמה — היא בת מלך, נפוחה באדם מכסא הכבוד, והובאה בגוף המלוכלך אשר חשקו רב מאד לעולם הזה, ויש לו כמה מיני תאוות, עד שנקבעה הנשמה שהיא בת המלך ביניהן, ונמשכת אחר תאוות הגוף ושוכחת אביה העליון. ובעת שמראים לה שמים, וכוכבים, וחמה, ולבנה, היא כחנהגים הם במנהג שוה, ואומרים לה שהיא נבראת ממי שכרא אותם, אז היא מתעלה יותר ויותר. ובעת שמלמדים אותה סוד ייחוד הקדוש-ברוך-הוא וסוד חכמת הנשמה, אז היא לובשת בגדי מלכות ונכנסת בסוד היראה. וגם אפילו אדם שאינו יודע כל זה, כשחושב למעלה מעומק הלב ומבחין גבורות האל, ברוך הוא, אז ילכש טורא בלבו, דכתיב (ישעיה טו): שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה דמוציא בכספר צבאם לכלם בשם יקרא מרוב אונים ואסיף כח איש לא נעדרי וגם לא נתן הקדוש-ברוך-הוא רשות לשום אומה בעולם לכפר תהילתו אלא לישראל, שנאמר (ישעיה מג כא): עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו, וכתיב (דברים יו): כי עם קדוש אתה לה' אלהיך, וכתיב

(דברים כו יח): ,וה' האמירך חיום לחיות לו לעם סגלה, וכתיב (דברים כו יט): ,ולתתך עליון על כל הגוים'. וגם לא לשום בריה נתן הקדוש-ברוך-הוא לדעת את השם, יתברך, אלא לישראל, דכתיב (דברים ד לה): ,אתח תראת לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו', וכתיב (דברים ד ה): ,ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת, וכתיב (דברים ו יג): ,את ה' אלהיך תירא ואותו תעבד'. ומאלו הפסוקים אנו למדים, שחייבים ישראל ליראה את השם, יתברך, ולחתקסק בהגיון תורתו, ולקיים מצוותיו, שמתוך יראת ה', יתעלה, יעסקו בתורה ויקיימו מצוותיו, ומתוך הגיון התורה יבינו פירוש טעמיה וחידושיה, ויתחכמו לדעת את השם, יתברך, וכתו וגבורתו וגדולתו ומעשיו הגדולים והנוראים והנפלאים, כדכתיב (תהלים סו ג): ,אמרו לאלהים מה נורא מעשיך, וכתיב (תהלים ד יג): ,לכו בנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם'. אין דבר בעולם שקול כנגד היראה, לא כסף ולא זהב וסרגליות וכל מטמונים, כולם הם כאין נגד יראת הקדוש-ברוך-הוא, כי ,יראת ה' היא אוצרו' (ישעיה לג ו). לכן יסתר לאצור בגנוי לבבו דבר שהוא אוצרו של הקדוש-ברוך-הוא, וילמוד אדם בעולם הזה, כי כל אדם משתדל לאצור הטוב מה שיכול, ומי שיכול לאצור כמו המלכים, ודאי עושה כן — אם כן, מי הוא לא יאצור מה שאצר מלך-מלכי-המלכים הקדוש-ברוך-הוא?

ועתה אודיעך חכמת הנפש ורוח הנשמה, כדי ליראה את הקדוש-ברוך-הוא. הנפש היא הכבוד, כי חרם הוא הנפש, וחוא מתאוה לאכול ולשתות וחושק מסלה ותאותה, לפי שהכבוד מלא דם ומתאוה לעידונים ולשקשוקים, וזו (משלי כו ז): ,נפש שבקת תבוס נופת'. הרוח הוא הלב, ומבקש שררה גדולה ומלכות כלל בני אדם לרדוף אחר הכבוד, על כן גאות הלב נקראת גסות-הרוח, וחוא הסגביה דעת בני אדם להשתרר ולהתגדל. הנשמה היא החכמה, והיא יושבת כמות כמלך בגדוד, ודומה לכבוד בוראה, ומאסת בתענוגי בני אדם וחבלי שקשוקיהם, ומחכמת ומשכלת דעת, וכל מחשבותיה לעבוד להקדוש-ברוך-הוא ביראה, ומחשבת מה יחיה בסוף בעת שימות הגוף ויכלת, ואיך תשוב במהרה למי שבראה וחכניסה בגוף? האדם יש לו שני אדונים ובמותו נעשה חפשי מהם, שנאמר (איוב ג יט): ,קטן וגדול שם הוא ועבר חפשי מאדוניו'. שני האדונים הם — רוח ונפש, שהם

חושבים בתענוגים, ולהרבות מסון, ולאכול ולשתות, ולשמוח ולעשות כל מחשבות הלב ומראה עיניו, ולדבר דברים הבלים, ולהנאות הגוף. והנשמה הופכת מחשבותיהם ואומרת: מה שזה אדם ומה יתרון לו בכל עמלו שימסול, וברגע אחד איננו והגוף כלה, ואז איזה חכמתו ויפיו? אם כן, אין טוב אלא לעבוד את הקדוש־ברוך־הוא ולדבקה בו. זה אומר בכה וזה אומר בכה. אם הנפש והרוח מתגברים, אז תחלש הנשמה ואין לה כח לעמוד בפניהם; על כן המתעסק באכילה ובשתייה לא יתחכם לעולם. וכשהנשמה מתגברת על הרוח והנפש, אז תפקחנה עיני הנשמה להבין חכמת העליונים. לכן צריכה הנשמה להחליש הרוח, אשר ממנו יוצאים חכמים והגאון, והנפש אשר היא בעלת התאוה. וכשמתגברת הנשמה בחכמה, אז תביא לידי ענות. גם לבחמה יש נפש ורוח, כי הבחמה מתאוה וכועסת כמו אדם, אבל האדם יש לו נשמה יתירה המדברת והמכרת בין אמת לשקר. וכשימות הגוף, אז תמות נפש התאוה ונפש הרוח. ונשארת צורת הנשמה העליונה החכמה שאינה מתה במיתת הגוף, שנאמר (קהלת יב ז): „והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה“ — היא רוח החכמה. וכשאדם חוטא, מתה נשמת נפשו ונשמת רוחו, דכתיב (יחזקאל יח ד): „הנפש החוטאת היא תמות“; ואמר משה רבינו, עליו השלום, איש האלהים (ויקרא כג ז): „והאבדתי את הנפש החיה בקרב עמך“ שמע מיניה — קורא נפש אותה שהיא מתה. ולאחר מות הרשע, הנשמה החכמה יקלענה בכף הקלע, מפני ששמעה לרוח ונפש; ונפש צדיק, אשר הנשמה העליונה התחוקה על רוח ונפש, היא צרורה תחת כסא הכבוד, והכסיל ששמע לרוח ונפש, נשמתו הכרת תכרת. והחכם ששמע לנשמה העליונה, שנופחה לו מכסא הכבוד, נשמתו הזכה לרב טוב הצפוי.

ועתה הטח אונך ותבין ותדע, שהנשמה היא שכונה בלב, והוא מושב היראה, כי משם תוצאות המחשבה. והמחשבה מתרוממת ומתגדלת בחדרי הלב, כאשר יתרוכסו גלי הים. הנשמה דורשת וחוקרת ומתכוננת בכל הכשרים, והלב משוטט בחכמתו לטרחוק וצופה בראייתו ענינים רבים, ברגע קטן מחשב הנה והנה ורגע ושב מעיניו לעיניו. האדם החכים והשכיל אותו צור עולמים ולימד אותו חכמה ודעת, ובזאת החכמה זוכר האדם כל העברות ורואה כל הנולדות, ובזאת החכמה עושה גלגלים וריחיים לטחון בלי עמל, ובזאת החכמה עושה צבאות ומעמיד היילים ומרוזם,